УДК 373.5.011.3-051:37.013.75
DOI https://doi.org/10.32782/academ-ped.psyh-2026-10.12

Олександра ДУБАСЕНЮК
доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри професійно-педагогічної, спеціальної освіти, андрагогіки та управління,
Житомирський державний університет імені Івана Франка
dubasenyuk@ukr.net
ORCID: *0000-0002-9447-4527*

Валентина КОВАЛЬЧУК
доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри професійно-педагогічної, спеціальної освіти, андрагогіки та управління,
Житомирський державний університет імені Івана Франка
va_kovalchuk@ukr.net
ORCID*: 0000-0002-1231-8708*

ВИХОВНА ДІЯЛЬНІСТЬ ПЕДАГОГА ЗАКЛАДУ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ

Анотація. *У процесі дослідження авторами здійснено комплексний аналіз проблеми виховної діяльності педагога закладу загальної середньої освіти на основі положень концепції Нової української школи в умовах сучасних викликів й освітніх трансформацій.* ***Метою дослідження*** *є обґрунтування теоретико-методичних засад виховної діяльності педагога ЗЗСО з огляду на сучасні проблеми та виклики формування підростаючого покоління.* ***Методологію дослідження*** *становлять акмеологічний та компетентнісний підходи, що спрямовані на неперервне особистісне та професійне зростання педагога, а також методи аналізу й синтезу наукових джерел та систематизації теоретичних положень. Проаналізовано сучасний зміст та напрями виховної діяльності, які базуються на трьох взаємопов'язаних компонентах: когнітивному (знаннєвому), емоційно-ціннісному, діяльнісно-практичному. Наведено результати критеріального оцінювання виховної діяльності педагогів-організаторів ЗЗСО в Житомирській області.* ***Наукова новизна*** *дослідження полягає в теоретичному осмисленні сучасної виховної діяльності педагога ЗЗСО, побудованої на компетентнісних засадах, в уточненні критеріальної основи на основі сучасних вимог в умовах безпекових і соціокультурних викликів. Теоретично доведено, що ефективність виховної діяльності педагога зумовлюється не лише рівнем інформаційної обізнаності, але й розвитком здатності до психологічної фасилітації, педагогічного партнерства, рефлексивного осмислення, медіавиховання. Зроблено* ***висновки****, що сучасні вимоги до виховної діяльності педагога ЗЗСО значно ускладнилися в умовах воєнного стану, вимагають узгодження педагогічної дії з радикальними змінами в суспільстві, інтенсивним розвитком технологій, особливостями розвитку сучасних школярів. Усвідомлення педагогом всього комплексу вимог та врахування їх у організації партнерської співпраці з учасниками освітнього процесу сприятиме удосконаленню рівня професійної компетентності. Перспективи подальших досліджень вбачаємо у дослідженні сучасних методологічних підходів та їх впровадження у виховну діяльність педагога, розробці дійових методик і технологій виховного впливу у взаємодії з школярами та їх батьками, діагностичного інструментарію визначення ефективності виховної роботи.*

Ключові слова: *виховна діяльність педагога, заклад загальної середньої освіти, акмеологічний підхід, сучасні виклики, професійна компетентність.*

© О. Дубасенюк, В. Ковальчук, 2026
Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

Oleksandra DUBASENYUK
Doctor of Pedagogical Sciences, Professor,
Professor at the Department of Vocational and Pedagogical Education,
Special Education, Andragogy and Management,
Zhytomyr Ivan Franko State University
dubasenyuk@ukr.net
ORCID: *0000-0002-9447-4527*

Valentyna KOVALCHUK
Doctor of Pedagogical Sciences, Professor,
Professor at the Department of Vocational and Pedagogical Education,
Special Education, Andragogy and Management,
Zhytomyr Ivan Franko State University
va_kovalchuk@ukr.net
ORCID*: 0000-0002-1231-8708*

EDUCATIONAL ACTIVITIES OF A TEACHER IN A GENERAL SECONDARY EDUCATION INSTITUTION UNDER MODERN CHALLENGES

Abstract. *This study presents a comprehensive analysis of the educational activities of teachers in general secondary education institutions, based on the provisions of the New Ukrainian School concept and considering contemporary challenges and educational transformations.* ***The purpose*** *of the study is to substantiate the theoretical and methodological foundations of teachers' educational activities in light of current issues and challenges related to the development of the younger generation.* ***The research methodology*** *is grounded in acmeological and competency-based approaches aimed at continuous personal and professional development of teachers. It also employs methods of analysis and synthesis of scientific sources, as well as systematization of theoretical provisions. The study analyses the current content and key directions of educational activity, structured around three interrelated components: cognitive, emotional-value, and activity-practical. The results of a criterion-based evaluation of the educational activities of teacher-organizers in general secondary education institutions in the Zhytomyr region are presented.* ***The scientific novelty*** *of the study lies in the theoretical interpretation of modern educational activities of teachers in general secondary education institutions, built on competency-based principles, as well as in the specification of evaluation criteria in accordance with contemporary security and socio-cultural challenges. The study theoretically demonstrates that the effectiveness of teachers' educational activities is determined not only by their level of informational awareness but also by the development of skills such as psychological facilitation, pedagogical partnership, reflective thinking, and media education competence.* ***The conclusions*** *indicate that modern requirements for teachers' educational activities have become significantly more complex under conditions of martial law. These conditions demand alignment of pedagogical actions with rapid societal changes, technological advancement, and the specific developmental characteristics of contemporary schoolchildren. Teachers' awareness of these complex requirements and their integration into partnership-based interaction with participants in the educational process contribute to enhancing professional competence. Prospects for further research include the study of modern methodological approaches and their implementation in educational practice, the development of effective methods and technologies of educational influence in cooperation with students and their parents, and the creation of diagnostic tools for assessing the effectiveness of educational work.*

Key words: *educational activity of a teacher, general secondary education institution, acmeological approach, modern challenges, professional competence.*

Постановка проблеми. В умовах сьогодення виховна діяльність педагога закладу загальної середньої освіти (ЗЗСО) зазнає докорінних трансформацій. Вона перетворюється на стратегічний інструмент формування життєстійкості, національної ідентичності та морально-духовного стрижня особистості. Актуальність цієї проблеми зумовлена низкою безпрецедентних викликів, які одночасно руйнують звичні формати навчання та відкривають нові потреби для розвитку учнів. До ключових викликів та чинників актуальності проблеми відносимо певні положення. Соціокультурний та безпековий контекст, що означає найголовніший виклик для українського педагога – це робота в умовах воєнного стану. Виховна робота сьогодні зміщується з традиційних заходів у площину психолого-педагогічної підтримки та адаптації. Педагог має володіти інструментами подолання стресу, формування резильєнтності (психологічної стійкості) учнів, інтеграції дітей в нові

колективи та роботи з дітьми, які зазнали психологічних травм [1]. Активно розвивається цифрова трансформація та змінюється медіапростір. Масовий перехід на дистанційне та змішане навчання прискорив цифровізацію, але водночас ізолював учнів від живого соціального контакту. Виникає гостра потреба у формуванні цифрової культури та кібербезпеки. Педагог має вчити дітей критичному мисленню, протидії дезінформації, фейкам та маніпуляціям в інтернет-просторі, а також культурі віртуального спілкування [14]. Криза традиційних цінностей та пошук ідентичності. Глобалізація та швидкий доступ до різноманітних інформаційних потоків часто розмивають орієнтири підлітків. На передній план виходить національно-патріотичне виховання на засадах набутого досвіду, громадянської відповідальності та взаємодопомоги. Важливо формувати не декларативний, а дієвий патріотизм (волонтерство, екологічні ініціативи, підтримка громади). Орієнтація на концепцію Нової української школи (НУШ). Реформа середньої освіти вимагає переходу від знаннєвої парадигми до компетентнісної [10]. Наскрізне виховання в НУШ базується на цінностях, а не на повчаннях. Актуальним є формування м'яких навичок (soft skills): емоційного інтелекту, емпатії, уміння працювати в команді, толерантності та лідерських якостей.

Відтак, актуальність виховної діяльності педагога сьогодні полягає в тому, що вона є фундаментом для збереження людського капіталу країни. Успіх виховання визначається здатністю вчителя гнучко реагувати на виклики, поєднувати національні традиції з цифровими інструментами та ставити особистість учня, його психологічний комфорт і моральний розвиток у центр своєї професійної діяльності.

Мета статті: обґрунтування особливостей теоретико-методичних основ виховної діяльності педагога закладу загальної середньої освіти з огляду на сучасні проблеми та виклики формування підростаючого покоління.

Аналіз джерел та останніх досліджень. Дослідження виховної діяльності педагогів ЗЗСО в умовах сучасних викликів (воєнного стану, глобальної цифровізації, євроінтеграції) останніх років фокусуються на кількох магістральних напрямах: національно-патріотичне та громадянське виховання. Науковці (І. Бех, К. Журба, О. Пометун) наголошують на переході від концептуально-теоретичного патріотизму до дієвого (активного) [1; 9; 13]. Досліджуються механізми формування національної ідентичності через волонтерську діяльність, учнівське самоврядування та залучення до соціокультурних проєктів громади. Психологізація виховного процесу та формування резильєнтності акцентує увагу на роботі вчителя як фасилітатора безпечного освітнього середовища. Дослідження Т. Коломієць, А. Литвина, О. Жовнич зосереджені на розвитку психоемоційної стійкості учнів, технологіях подолання стресу та методах інтеграції внутрішньо переміщених дітей [8]. Цифровізація виховного простору передбачає новий підхід – науковці аналізують трансформацію виховних систем в умовах дистанційного та змішаного навчання. Розглядаються проблеми медіаграмотності, кібербезпеки, формування цифрової культури підлітків та етичних норм мережевої взаємодії (Р. Гуревич, О. Топузов, Н. Морзе) [14]; реалізації виховної діяльності педагога через партнерство та співпрацю (В. Дідух, В. Ковальчук) [6]. Виділимо ціннісно-орієнтований підхід, сутність якого полягає у організації виховної роботи, спрямованої на створенні простору для самореалізації та досягнення особистісних вершин (акме) кожної дитини через наскрізний виховний процес, де вихователь виступає коучем та ментором [11]. Проблемі упровадження акмеологічного підходу у педагогічну діяльність, зокрема обґрунтування акмеологічних засад неперервної професійної підготовки майбутніх педагогів присвячені наукові праці О. Дубасенюк. Н. Сидорчук [2; 3; 4].

Виклад основного матеріалу. Для окреслення теоретичних і методичних основ виховної діяльності охарактеризуємо *зміст виховної роботи* сучасного педагога (класного керівника, учителя-предметника), який визначається потребами розвитку особистості в умовах глобальних трансформацій, цифровізації та безпекових викликів, особливо пов’язаних з воєнними діями. Зміст виховної діяльності – це динамічна система, яка охоплює не лише традиційні бесіди чи заходи, а насамперед організацію життєдіяльності учнівського

колективу та створення безпечного середовища (простору, де кожен учень має можливості для досягнення своїх індивідуальних вершин і максимального розкриття творчого потенціалу). Сучасний зміст виховання базується на трьох взаємопов'язаних компонентах: *когнітивному (знаннєвому*) – це формування системи знань про моральні норми, історію, культуру, права та обов'язки людини; *емоційно-ціннісному*, що передбачає розвиток емпатії, почуття власної гідності, патріотизму, поваги до інших, естетичних почуттів тощо; *діяльнісно-практичному* – залучення учнів до реальної соціальної практики, волонтерства, самоврядування, творчих проєктів та екологічних ініціатив [12].

Проаналізуємо основні напрями виховної роботи. Сучасна педагогічна наука та практика виділяють кілька ключових напрямів, які реалізуються наскрізно як під час уроків, так і в позаурочний час.

1. *Національно-патріотичне та громадянське виховання.* Цей напрям постає як фундамент виховної системи в сучасних реаліях, що спрямоване на формування дієвого патріотизму та громадянської свідомості. Основні завдання: формування національної самосвідомості, поваги до державної символіки, мови, традицій українського народу; виховання правової культури, поваги до Конституції України; розвиток готовності до захисту інтересів держави та активної участі в житті громади (через благодійність, волонтерство).

2. *Морально-духовне виховання* передбачає формування внутрішнього морального стрижня особистості, її ціннісних орієнтирів та культури поведінки. Основні завдання: виховання чесності, людяності, справедливості, готовності допомогти; розвиток емоційного інтелекту, толерантності та поваги до різноманітності; запобігання проявам булінгу, дискримінації та насильства в учнівському середовищі.

3. *Психотерапевтичний та безпековий напрям (резильєнтність).* Новий, але критично важливий напрям, зумовлений безпековими викликами сьогодення. Основні завдання: формування навичок саморегуляції, стресостійкості (резильєнтності); навчання правил безпеки життєдіяльності в умовах (мінну безпеку, поведінку під час повітряних тривог); допомога в адаптації внутрішньо переміщеним особам, зокрема дітям та створення атмосфери психологічного комфорту.

4. *Цифрова культура та медіавиховання*, спрямоване на гармонізацію життя учня в реальному та віртуальному світах. Основні завдання: розвиток критичного мислення та медіаграмотності (вміння відрізняти фейки від фактів); виховання культури спілкування в соціальних мережах, протидія кібербулінгу; формування розумного балансу між онлайн-активністю та живим спілкуванням.

5. *Екологічне виховання та здоровий спосіб життя.* Формування відповідального ставлення до власного здоров'я та навколишнього середовища. Основні завдання: популяризація здорового харчування, рухової активності, культури ментального здоров'я; виховання екологічної свідомості (сортування сміття, енергоощадність, дбайливе ставлення до природи).

6. *Профорієнтаційна робота та трудове виховання*. Підготовка підлітків до свідомого вибору майбутнього професійного шляху та життєтворчості. Основні завдання: ознайомлення зі світом сучасних професій (зокрема в IT та високотехнологічних сферах); розвиток підприємливості, фінансової грамотності; формування поваги до праці та розуміння важливості постійного саморозвитку. З метою відображення методичного аспекту наведемо приклад як можна реалізувати окреслені напрями через різні пріоритетні форми виховної роботи. Запропоновані варіанти відображено в таблиці 1.

Важливо наголосити, що виділені напрями не існують ізольовано. Вони переплітаються у щоденній взаємодії педагога з учнями, де особистий приклад учителя, його щирість та авторитет відіграють вирішальну роль у процесі виховання. На основі аналізу сучасних наукових досліджень проблеми організації виховної роботи педагога у закладі загальної середньої освіти нами виокремлено концептуальну матрицю сучасної виховної моделі. Її можна уявити у вигляді чотирьох взаємопов'язаних системних блоків: *роль педагога* ↔ *принципи* ↔ *технології* ↔ *кінцевий результат*. Охарактеризуємо виділені блоки.

На сучасному етапі відбувається *зміна рольової позиції педагога***.** Педагог перестає бути ретранслятором готових моральних істин

Таблиця 1

Співвідношення напрямів виховання та пріоритетних форм роботи

Напрям виховання	Пріоритетні форми роботи (приклади)
Національно-патріотичне	Проєкти «Історія мого міста/громади», волонтерські акції, зустрічі з видатними сучасниками.
Цифрова культура	Воркшопи з інтернет-безпеки, дебати про вплив ШІ, розробка правил класу для онлайн-чатів.
Морально-духовне	Тренінги з розвитку емпатії, благодійні ярмарки, соціальне проєктування.
Екологічне	Екочеленджі, створення шкільних зелених зон, STEM-проєкти екологічного спрямування.

чи контролером поведінки. Він стає фасилітатором, ментором, модератором. Роль фасилітатора реалізується через надання допомоги та сприяння учням самостійно знаходити конструктивні рішення, організацію групової взаємодії. Роль тьютора / ментора – через організацію супроводу індивідуальної траєкторії розвитку учня до особистісного зростання, створення умов для розкриття потенціалу, здібностей та нахилів. Роль модератора передбачає створення безпечного простору, в якому панує атмосфера психологічного комфорту, довіри та емоційної безпеки в умовах кризових викликів.

У виділеній моделі серед основних ключовим *методологічним принципом* є *дитиноцентризм*, тобто виховний процес будується навколо інтересів, потреб, індивідуально-психологічних особливостей та життєвого досвіду дитини. При цьому має реалізуватися наскрізність виховання, адже виховні смисли не обмежуються тільки «виховною годиною». Вони інтегровані в кожен урок, у дизайн приміщень, у неформальне спілкування на перервах та під час перебування в укриттях. Виховна робота з школярами спрямовується на створення «ситуації успіху», стимулювання прагнення кожного учня/учениці до самовдосконалення, розвитку творчої та духовної сфери. І основою виховної діяльності є партнерство з учасниками освітнього процесу: рівноправна взаємодія за тріадою педагог ↔ учень ↔ батьки.

У сучасній моделі виховної діяльності педагога функціонують три взаємозалежні простори, які педагог інтегрує в єдину систему. *А. Психолого-стабілізаційний простір (психологічна безпека).* В умовах воєнного стану та високого рівня стресу цей компонент є першочерговим. Створення і підтримка безпечного простору спрямовані на формування психологічної стійкості (резильєнтності) школяра, здатності відновлюватися після психоемоційних потрясінь, адаптуватися до змін та протистояти хронічному стресу. Зміст роботи характеризується впровадженням технік заземлення, експрес-релаксації, арт-терапевтичних методик. *Б. Цифровий виховний простір (Phygital-виховання).* Оскільки сучасні підлітки є «цифровим поколінням» (*digital natives*), то модель виховної роботи неможлива без врахування онлайн-середовища. З врахуванням цього виклику метою у виховній діяльності є формування медіаімунітету, кібербезпеки та культури цифрового громадянства. Зміст роботи передбачає створення виховних хабів, використання гейміфікації у формах виховної роботи (освітні квести, інтерактивні дошки Padlet, Miro), ведення спільних тематичних блогів чи каналів класу. *В. Соціально-діяльнісний простір (дієвий патріотизм).* Виховання громадянина відбувається не через лекції, а через залучення до реальних справ. Метою є: трансформувати теоретичні цінності у реальні соціальні навички (*soft skills*) та громадянську відповідальність. Змістовий контекст включає реалізацію волонтерських проєктів як найбільш дієвих та ефективних (допомога ЗСУ, Силам оборони, переселенцям, людям поважного віку, тваринам), екологічних ініціатив громади, розвиток шкільного самоврядування, тощо.

Завершальним компонентом моделі є *очікуваний результат*. Випускник школи – це людина, яка не тільки засвоїла суму знань, а стійка, критично мисляча, патріотична особистість із високим рівнем емоційного інтелекту, здатна до саморозвитку та свідомого вибору власного життєвого шляху.

Реалізація сучасної моделі виховної роботи в умовах хронічного стресу, цифровізації та соціальної нестабільності неминуче

супроводжується специфічними ризиками. Розуміння цих ризиків дозволяє педагогу діяти проактивно, трансформуючи потенційні загрози в контрольовані педагогічні ситуації. Усі ризики у виховній діяльності сучасного вчителя можна розділити на чотири ключові групи.

Перша група – це психоемоційні ризики (безпековий аспект). Це найбільш гострі ризики сьогодення, пов'язані з ментальним здоров'ям як учнів, так і самого вчителя в умовах війни. *Ретравматизація учнів* означає, що ризик може випадково спровокувати тригер або активувати психологічну травму дитини (наприклад, через невдало підібрану тему для бесіди, чутливі питання про родину чи пережитий досвід евакуації). *Емоційне вигорання* педагога характеризується такими особливостями: через надмірне емпатійне залучення, постійний «синдром рятівника» та необхідність надавати першу психологічну допомогу вчитель ризикує втратити власний ресурс, що веде до професійної апатії або формалізму. Емоційне зараження колективу: панічні настрої, високий рівень тривожності або агресії окремих учнів можуть швидко поширюватися в класі, руйнуючи виховний простір.

Друга група – комунікативні ризики та деформації взаємодії. Пов'язані зі зміною поколінь, ціннісними розривами та кризою авторитету. *Втрата довіри через авторитаризм:* сучасне покоління дітей (digital natives) гостро реагує на тиск, моралізаторство чи менторський тон. Спроба вчителя діяти застарілими методами «директиви» веде до повної втрати контакту з класом. *Ціннісний конфлікт із батькам* означає ризик виникнення суперечностей між виховними цінностями школи (толерантність, академічна доброчесність, дієвий патріотизм) та мікрокліматом чи переконаннями в родині учня. *Ефект «педагогічного формалізму»* виникає у випадку, коли через велику кількість паперової звітності виховна робота перетворюється на роботу «для галочки», а реальні потреби підлітків залишаються поза увагою.

Третя група – цифрові та технологічні ризики (Phygital-простір). Зміщення виховного простору в онлайн-мережу несе приховані загрози для соціалізації. *Віртуалізація виховання та відчуження* – ризик того, що дистанційні форми роботи послаблять живі соціальні зв'язки, посилюючи почуття самотності та депресивні стани в учнів. *Кіберзагрози (булінг та дезінформація):* педагог не завжди може проконтролювати приховане цифрове життя класу (кібербулінг у закритих чатах, вплив деструктивних інтернет-спільнот, споживання російських пропагандистських медіапродуктів). *Цифрова нерівність:* організація виховної роботи в мережі інтернет може обмежувати дітей, які мають проблеми з доступом до гаджетів або якісного зв'язку.

Четверта група – це методологічні ризики, пов'язані з неправильним вибором стратегії виховання. *Ризик «декларативного патріотизму»* – у разі перетворення національно-патріотичного виховання на сухий набір гасел та примусових заходів, що викликає в учнів зворотну реакцію – відторгнення та скепсис. *Штучне заниження або завищення планки успіху* відбувається за умови порушення реалізації акмеологічного принципу у співпраці з учнями. Якщо завдання чи доручення занадто прості – втрачається мотивація; якщо нереалістично складні – руйнується віра дитини у власні сили, виникає страх невдачі. Наведемо приклади методичного інструментарію, який допоможе вчителю мінімізувати ризики різних груп (табл. 2).

Таблиця 2

Матриця мінімізації ризиків для педагога

Виявлений ризик	Превентивні дії педагога (інструменти захисту)
Ретравматизація	Обов'язкова психологічна діагностика (разом із психологом школи), табу на директивні розпитування про травматичний досвід, використання технік заземлення.
Втрата авторитету	Перехід на принципи педагогіки партнерства. Спільне з учнями встановлення «правил гри» та укладання «контрактів відповідальності».
Кібербулінг / Фейки	Проведення інтерактивних занять із медіаграмотності та безпеки в мережі. Створення офіційних відкритих каналів комунікації класу.
Формалізм	Пріоритет віддається якісним змінам (проєкти, волонтерство), а не кількісним звітам. Фокус на інтересах дітей.

Вважаємо, що важливим правилом подолання будь-якого виховного ризику для вчителя може бути зміщення фокусу з процесу контролю на процес підтримки та створення безпечного, емпатичного середовища.

Для оцінювання та самодіагностики виховної діяльності педагога в сучасних умовах (критерії НУШ, акмеологічний підхід, безпекові виклики) використовується чотирирівнева система. Вона дозволяє чітко розмежувати професійну майстерність вчителя: від формального виконання обов'язків до творчого менторства. Розробка критеріального оцінювання і самооцінювання виховної діяльності здійснювалася за результатами опитування педагогів-організаторів ЗЗСО в Житомирській області, які проходили стажування в Житомирському державному університеті імені Івана Франка в 2024, 2025 і 2026 роках. В дослідницькій роботі взяло участь 117 учасників – педагогів з різним стажем роботи: від 3 років до 30. Нижче наведено комплексну характеристику виділених рівнів виховної діяльності (високий, достатній, середній, низький) за базовими педагогічними критеріями з відповідними показниками. Але спочатку зазначимо критерії, за якими здійснювалося опитування. Було визначено такі узагальнені чотири ключові критерії (індикатори):

1. Цільово-мотиваційний: розуміння сучасних виховних цілей, пріоритетів НУШ, мотивація до виховної роботи.
2. Змістовно-технологічний: володіння інноваційними виховними методами (наприклад: проєкти, квести, тренінги, Phygital-інструменти), реалізація наскрізності виховання.
3. Комунікативно-емпатійний: здатність створювати безпечний простір, взаємодіяти з учасниками освітнього процесу за принципами педагогіки партнерства (учень-батьки-вчитель); проводити профілактику булінгу й ретравматизацію
4. Результативно-рефлексивний: здатність аналізувати ризики, рівень сформованості резильєнтності та ціннісних орієнтирів в учнів, прагнення до професійного самовдосконалення (акме-орієнтація).

Високий рівень виховної роботи педагога (творчо-акмеологічний / рівень менторства). Педагог виступає архітектором виховного простору, фасилітатором та інноватором. У контексті цільово-мотиваційного критерія педагог повністю інтегрує цінності НУШ у власну систему переконань. Має стійку внутрішню мотивацію до розвитку творчого та духовного потенціалу кожної дитини. У напряму змістовно-технологічного критерію досконало володіє сучасними технологіями (соціальне проєктування, медіавиховання, психостабілізаційні техніки). Виховна робота наскрізна, орієнтована на запити і потреби учнів, характеризується гнучкістю щодо адаптації до безпекових умов. Відповідно до комунікативно-емпатійного критерію педагог спроможний побудувати партнерську суб'єкт-суб'єктну взаємодію. Педагогічно доцільно залучає батьків до освітнього і виховного процесів. У класі створено атмосферу психологічної безпеки, довіри та взаємодопомоги. Відповідно до результативно-рефлексивний критерію педагог на цьому рівні постійно аналізує виховні ризики, спроможний ефективно запобігати конфліктам та кібербулінгу, здатний вчасно та ефективно застосувати виховні впливи для їх вирішення. У такого педагога учні демонструють високий рівень резильєнтності, медіаграмотності та дієвого патріотизму. Педагог постійно рефлексує та ділиться власним досвідом (публікації, майстер-класи).

Достатній рівень (професійно-виконавчий / технологічний) характеризується тим, що педагог є якісним фахівцем, який чітко і грамотно виконує вимоги сучасної освіти, але рідко виходить за межі відомих методик. Відповідно до цільово-мотиваційного критерію добре розуміє завдання сучасного виховання та концепцію НУШ; мотивований на досягнення якісного результату, усвідомлює важливість психологічної підтримки учнів. Реалізацію змістовно-технологічного критерію можна простежити за рівнем систематичності у використанні педагогом інтерактивних форм роботи. Напрями виховання (патріотичне, екологічне тощо) реалізуються планово та послідовно. Відповідно до комунікативно-емпатійного критерію педагог на цьому рівні організовує спілкування на засадах поваги та доброзичливості; спішно взаємодіє з батьками на рівні партнерства, оперативно реагує на емоційні запити дітей. За результативно-рефлексивним критерієм у педагога наявні

вміння самостійно оцінювати результати своєї роботи та коригувати виховний план. У такого педагога рівень вихованості та згуртованості учнів стабільний. Він успішно мінімізує базові ризики (конфлікти, цифрова безпека).

Середній рівень (репродуктивно-ситуативний). У педагога на цьому рівні виховна діяльність має переважно безсистемний, шаблонний або реактивний характер (реагування на події після того, як вони відбулися). За цільово-мотиваційним критерієм цінності НУШ та сучасні виховні підходи сприймаються переважно декларативно. Мотивація до виховної роботи має зовнішній характер (виконання посадової інструкції, розпоряджень адміністрації). За змістовно-технологічним критерієм переважають традиційні форми роботи (бесіди, лекції, класні години за класичним сценарієм). Новітні цифрові інструменти чи психологічні техніки використовуються рідко або формально. Виховні заходи часто відірвані від реальних інтересів школярів. За комунікативно-емпатійним критерієм – у спілкуванні педагога періодично простежуються елементи авторитаризму чи менторського тону («я вчу – ви слухаєте»). Взаємодія з батьками має епізодичний характер (переважно під час виникнення проблем із навчанням чи дисципліною). За результативно-рефлексивним критерієм – рефлексія власної діяльності поверхова. Педагог бачить наслідки ризиків (наприклад, конфлікт у класі, прояви булінгу), але не завжди вміє виявити їхні глибинні причини та ефективно вирішити. Робота над їх профілактикою майже не здійснюється.

Низький рівень (формально-пасивний) рівень виховної діяльності. Виховна робота педагога на цьому рівні фактично зведена до паперового планування та контролю дисципліни. За цільово-мотиваційним критерієм спостерігається повна відсутність інтересу до виховної діяльності. Сучасні виклики та реформи сприймаються як додатковий тягар. Виражений низький рівень емпатії до учнів. За змістовно-технологічним критерієм – виховна робота зведена до проведення обов'язкових інструктажів із техніки безпеки та заповнення журналів. Інноваційні методики не використовуються взагалі. Заходи проводяться «на папері» або суто директивно. За комунікативно-емпатійний спостерігається переважання авторитарного стилю керівництва або повна байдужість (потуральний стиль). Відсутній дієвий контакт з учнівським колективом і як наслідок – високий ризик виникнення прихованого булінгу на рівні вчитель-учні, учні-учні. Спілкування з батьками має характер взаємних претензій та звинувачень. Відповідно до результативно-рефлексивного критерію педагог цього рівня виховної діяльності практично не здійснює аналіз її результатів. Педагог не визнає власних помилок, звинувачуючи у виховних невдачах «складний час», «погане покоління дітей» або «байдужих батьків». Простежується високий рівень ретравматизації та конфліктності в середовищі учнів. Наведемо зведену матрицю представлених рівнів (табл. 3).

Таблиця 3

Зведена матриця рівнів сформованості виховної діяльності педагогів за визначеними критеріями

Критерій	Високий рівень	Достатній рівень	Середній рівень	Низький рівень
Цільово-мотиваційний	Менторство, акме-орієнтація на цінності НУШ	Свідоме виконання сучасних цілей освіти.	Декларативне прийняття цінностей, орієнтація на інструкцію.	Повний формалізм, відсутність виховної мети.
Змістово-технологічний	Інновації, наскрізність, гнучкість.	Інтерактивні методи, плановість, системність.	Традиційні бесіди, заходи «за шаблоном».	Робота виключно «на папері», сухий диктат.
Комунікативно-емпатійний	Суб'єкт-суб'єктна взаємодія, безпековий простір.	Доброзичливість, стабільне партнерство з батьками.	Епізодичний авторитаризм, реактивна комунікація.	Авторитарний тиск або повна байдужість, конфліктність.
Результативно-рефлексивний	Проактивне управління ризиками, трансляція досвіду.	Системний самоаналіз, стабільні виховні результати.	Поверхова рефлексія, подолання лише наслідків проблем.	Відсутність рефлексії, ігнорування виховних ризиків.

Окреслена матриця була основою для розробки діагностичного інструментарію (анкет, карт самооцінювання) під час атестації педагогічних працівників або внутрішнього моніторингу якості освіти в закладі загальної середньої освіти.

Проведене дослідження свідчить, що педагоги, які постійно прагнуть до самовдосконалення, досягнення акме-вершин поступово набувають високий рівень виховної діяльності. У Професійному стандарті вчителя закладу загальної середньої освіти [10] не виокремлюється виховна професійна компетентність, а на окреслюються трудові функції, на основі яких визначаються ключові компетентності. Виховна професійна компетентність на сучасному етапі характеризується здатністю педагога діяти не як формальний виконавець заходів, а як архітектор виховного середовища та ментор. Важливо, щоб педагог для організації виховної роботи володів відповідними субкомпетентностями. Зважаючи на сучасні виклики війни та глобальної цифровізації, традиційне розуміння виховної компетентності розширилося кількома критично важливими субкомпетентностями. У таблиці 4 наведено пріоритетні професійні субкомпетентності, які є значущими для здійснення виховної діяльності педагога закладу загальної середньої освіти в сучасних умовах.

Таблиця 4

Пріоритетні професійні субкомпетентності для виховної діяльності в сучасних умовах

Субкомпетентність	Сутність та практичний вияв у діяльності педагога
Інклюзивно-інтегративна	Здатність ефективно інтегрувати у класний колектив дітей-ВПО, дітей, які повернулися з-за кордону, та забезпечувати безбар'єрне виховне середовище для учнів з ООП.
Психологічна фасилітація	Володіння першою психологічною допомогою (ППД), інструментами зниження тривожності (техніки заземлення, дихальні вправи), уміння підтримувати ментальне здоров'я учнів.
Компетентність педагогічного партнерства та лідерство	Здатність будувати довірливі, рівноправні стосунки з учнями (суб'єкт-суб'єктна взаємодія), ефективно співпрацювати з батьками, колегами та громадою; проявляти лідерські якості, надихати, бути прикладом, співпрацювати у команді, брати на себе відповідальність.
Медіавиховна (кіберімунітет)	Здатність формувати в учнів критичне мислення, навички інтернет-гігієни, медіаграмотності, захисту від фейків, ІПСО та кібербулінгу.

Висновки. У процесі дослідження встановлено, що сучасні вимоги до виховної діяльності педагога закладу загальної середньої освіти ускладнилися відповідно до мінливих змін життя суспільства. Професійна компетентність педагога у сфері виховання сьогодні вимірюється його здатністю бути для учнів емоційним якорем, ментором та захисником. Високий рівень цієї компетентності дозволяє перетворити виховний процес на простір життєстійкості, де кожна дитина здатна розкрити свій духовний та творчий потенціал, попри будь-яку зовнішню нестабільність. Перспективи подальших досліджень вбачаємо у вивченні методологічних підходів до організації виховної діяльності, розробці ефективних методик і технологій реалізації виховних проєктів, удосконаленні діагностичного інструментарію визначення ефективності виховних впливів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бех І. Д. Особистість у сяйві духовності: монографія. Київ – Чернівці: «Букрек», 2021. 244 с.

2. Дубасенюк О. А. Акмеологічні засади неперервної професійної підготовки майбутніх педагогів. *Теорія та методика професійно-педагогічної підготовки освітянських кадрів: акмеологічні аспекти:* монографія / керівн. авт. кол. Н. В. Гузій; Мін-во освіти і науки України, Нац. пед. ун-т імені М. П. Драгоманова. Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2018. С. 59–122.

3. Дубасенюк О. А., Вознюк О. В. Дослідження акме-особливостей продуктивної науково-педагогічної діяльності викладачів закладів вищої освіти. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Педагогічні науки.* 2022. Вип. 1 (108). С. 88–95. https://doi.org/10.35433/pedagogy.1(108).2022.88-95.

4. Дубасенюк О. А., Мороз М. О. Педагогічні умови формування професійної компетентності майбутніх учителів у закладах вищої освіти. *Нові технології навчання*, 2021. Вип. 95. С. 48–56. https://doi.org/10.52256/2710-3560.95.2021.05.

5. Канішевська Л. В., Малиношевський Р. В. Новаторські підходи до виховання: цикл науково-практичних заходів Інституту проблем виховання НАПН України з нагоди всеукраїнського фестивалю науки. *Вісник Національної академії педагогічних наук України,* 2023. Вип. 5(1), С. 1–7. https://doi.org/10.37472/v.naes.2023.5141.

6. Ковальчук В. А. Педагогіка партнерства у професійній діяльності вчителя: навч. посіб. Житомир : Вид-во ЖДУ, 2023. 100 с.

7. Ковальчук В. А. Формування в майбутніх учителів компетентності педагогічного партнерства. *Нові технології навчання.* 2025. Вип. 99. С. 105–116. https://doi.org/10.52256/2710-3560.2025.99.11 .

8. Коломієць А., Литвин А., Жовнич О., Тертична Т. Формування навичок емоційної стійкості учасників освітнього процесу в умовах надзвичайних ситуацій. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Педагогіка і психологія*. 2023. Вип. 76. С. 79–85. https://doi.org/10.31652/2415-7872-2023-76-79-85 .

9. Пометун О. Актуальні питання формування національної ідентичності учнів у процесі здобуття громадянської та історичної освіти. *Вісник Національної академії педагогічних наук України.* 2023. Т. 5, № 1. С. 1–4. https://doi.org/10.37472/v.naes.2023.5116.

10. Професійний стандарт «Вчитель закладу загальної середньої освіти» : наказ Міністерства освіти і науки від 29.08.2024 року №1225. URL: https://mon.gov.ua/npa/pro-zatverdzhennia-profesiinoho-standartu-vchytel-zakladu-zahalnoi-serednoi-osvity (дата звернення 20.06.2026).

11. Про Основні орієнтири виховання учнів 1–11 класів закладів загальної середньої освіти України : наказ Міністерства освіти і науки України від 31.10.2011 № 1243 (із змінами та доповненнями, враховуючи виклики воєнного стану). URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1243736-11#Text (дата звернення: 10.06.2026).

12. Про методичні рекомендації щодо організації виховного процесу в закладах освіти : лист Міністерства освіти і науки України від 19.11.2024 р. № 1/21639-24. URL: https://mon.gov.ua/npa/pro-metodychni-rekomendatsii-shchodo-orhanizatsii-vykhovnoho-protsesu-v-zakladakh-osvity (дата звернення: 20.06.2026).

13. Сучасний виховний процес: сутність та інноваційний потенціал: матеріали звітної науково-практичної конференції Інституту проблем виховання НАПН України за 2023 рік. Івано-Франківськ: НАІР, 2024. Вип. 12. 252 с.

14. Цифрова трансформація в освіті: виклики та перспективи: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (15–16 квітня 2025 року, м. Київ) / Упор.: Твердохліб І.А., Малюх Є.В. Київ: Вид-во УДУ імені Михайла Драгоманова, 2025. 324 с.

REFERENCES:

1. Bekh, I. D. (2021*). Osobystist u siaivi dukhovnosti [Personality in the radiance of spirituality]*. Kyiv – Chernivtsi: «Bukrek» [in Ukrainian].

2. Dubaseniuk, O. A. (2018) Akmeolohichni zasady neperervnoi profesiinoi pidhotovky maibutnikh pedahohiv [Acmeological principles of continuous professional training of future teachers]. *Teoriia ta metodyka profesiino-pedahohichnoi pidhotovky osvitianskykh kadriv: akmeolohichni aspekty – Theory and methodology of professional and pedagogical training of educational personnel: acmeological aspects* (pp. 59–122). Kyiv : Vyd-vo NPU imeni M. P. Drahomanova [in Ukrainian].

3. Dubaseniuk, O. A., & Vozniuk, O. V. (2022). Doslidzhennia akme-osoblyvostei produktyvnoi naukovo-pedahohichnoi diialnosti vykladachiv zakladiv vyshchoi osvity [The research into acme-features of productive scientific and pedagogical activity of higher education institutions teachers]. *Visnyk Zhytomyrskoho derzhavnoho universytetu imeni Ivana Franka. Pedahohichni nauky – Zhytomyr Ivan Franko State University Journal. Pedagogical Sciences*. 1, 88–95. DOI: https://doi.org/10.35433/pedagogy.1(108).2022.88-95 [in Ukrainian].

4. Dubaseniuk, O., & Moroz, M. (2021). Pedahohichni umovy formuvannia profesiinoi kompetentnosti maibutnikh uchyteliv u zakladakh vyshchoi osvity [Pedagogical conditions of formation of professional competence of future teachers in higher education institutions]. *Novi tekhnolohii navchannia – New learning technologies.* 95, 48–56. DOI: https://doi.org/10.52256/2710-3560.95.2021.05 [in Ukrainian].

5. Kanishevska, L.V., & Malynoshevskyi, R.V. (2023). Novatorski pidkhody do vykhovannia: tsykl naukovo-praktychnykh zakhodiv Instytutu problem vykhovannia NAPN Ukrainy z nahody vseukrainskoho festyvaliu nauky [Innovative approaches to education: a series of scientific and practical events of the institute of problems on education of naes of ukraine on the occasion of the all-ukrainian festival of science]. *Visnyk Natsionalnoi akademii pedahohichnykh nauk Ukrainy – Herald of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine*, 5 (1), 1–7. DOI: https://doi.org/10.37472/v.naes.2023.5141 [in Ukrainian].

6. Kovalchuk, V.A. (2023). *Pedahohika partnerstva u profesiinii diialnosti vchytelia: navch. Posib [Pedagogy of partnership in the professional activity of a teacher]*. Zhytomyr : Vyd-vo ZhDU. [in Ukrainian].

7. Kovalchuk, V.A. (2025). Formuvannia v maibutnikh uchyteliv kompetentnosti pedahohichnoho partnerstva [Formation of pedagogical partnership competence in future teachers]. *Novi tekhnolohii navchannia – New learning technologies.* 99, 105-116. DOI: https://doi.org/10.52256/2710-3560.2025.99.11 [in Ukrainian].

8. Kolomiiets, A., Lytvyn, A., Zhovnych, O., & Tertychna, T. (2023). Formuvannia navychok emotsiinoi stiikosti uchasnykiv osvitnoho protsesu v umovakh nadzvychainykh sytuatsii [Development of resilience skills among participants in the educationalprocess in emergencies]. *Naukovi zapysky Vinnytskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Mykhaila Kotsiubynskoho. Seriia: Pedahohika i psykholohiia – Scientific Issues of Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University. Section: Pedagogics and Psychology* 76, 79–85. DOI: https://doi.org/10.31652/2415-7872-2023-76-79-85 [in Ukrainian].

9. Pometun, O. (2023). Aktualni pytannia formuvannia natsionalnoi identychnosti uchniv u protsesi zdobuttia hromadianskoi ta istorychnoi osvity [Current issues of forming the students' national identity in teaching history and civic education]. *Visnyk Natsionalnoi akademii pedahohichnykh nauk Ukrainy – Herald of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine,*, 5 (1), 1–4. DOI: https://doi.org/10.37472/v.naes.2023.5116 [in Ukrainian].

10. Profesiinyi standart «Vchytel zakladu zahalnoi serednoi osvity»: nakaz Ministerstva osvity i nauky vid 29.08.2024 roku №1225 [Professional standard "Teacher of a general secondary education institution": order of the Ministry of Education and Science 08/29/2024 №1225]. Retrieved from: https://mon.gov.ua/npa/pro-zatverdzhennia-profesiinoho-standartu-vchytel-zakladu-zahalnoi-serednoi-osvity [in Ukrainian].

11. Pro Osnovni oriientyry vykhovannia uchniv 1–11 klasiv zakladiv zahalnoi serednoi osvity Ukrainy : nakaz Ministerstva osvity i nauky Ukrainy vid 31.10.2011 № 1243 (iz zminamy ta dopovnenniamy, vrakhovuiuchy vyklyky voiennoho stanu) [On the Basic Guidelines for the Education of Students in Grades 1–11 of General Secondary Education Institutions of Ukraine: Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine dated October 31, 2011 No.1243 (with amendments and supplements, taking into account the challenges of martial law)]. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1243736-11#Text [in Ukrainian].

12. Pro metodychni rekomendatsii shchodo orhanizatsii vykhovnoho protsesu v zakladakh osvity : lyst Ministerstva osvity i nauky Ukrainy vid 19.11.2024 r. № 1/21639-24 [On methodological recommendations for the organization of the educational process in educational institutions: letter of the Ministry of Education and Science of Ukraine dated 11/19/2024 No. 1/21639-24]. Retrieved from: https://mon.gov.ua/npa/pro-metodychni-rekomendatsii-shchodo-orhanizatsii-vykhovnoho-protsesu-v-zakladakh-osvity [in Ukrainian].

13. Suchasnyi vykhovnyi protses: sutnist ta innovatsiinyi potentsial: materialy zvitnoi naukovo-praktychnoi konferentsii Instytutu problem vykhovannia NAPN Ukrainy za 2023 rik. [Modern educational process: essence and innovative potential: materials of the reporting scientific and practical conference of the Institute of Educational Problems of the National Academy of Sciences of Ukraine for 2023].(2024). Ivano-Frankivsk: NAIR, [in Ukrainian].

14. Tverdokhlib I.A. & Maliukh Ye.V. (2025). *Tsyfrova transformatsiia v osviti: vyklyky ta perspektyvy* [*Digital transformation in education: challenges and prospects*]. Materialy Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii (15–16 kvitnia 2025 roku, m. Kyiv) – Proceedings of the International Scientific and Practical Conference, Kyiv: Vyd-vo UDU imeni Mykhaila Drahomanova [in Ukrainian].

Дата першого надходження статті до видання: 30.06.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 04.08.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 19.10.2026